

Isku Filaanshaha

Ujeedooyinka Guud ee Cutubka

Ka dib dhammaadka cutubkan, ardaydu waxay awoodi doonaan inay:

- Dareemaan faa'iidada ay leedahay in naftaada laga illaaliyo nooc kasta oo dulsaarnimo ah islamarkaana naftaada sharaf ama ixtiraam la siiyo.
- Gartaan waxyeelada uu leeyahay ka ganacsiga kootarabaanku.
- Dareemaan muhiimada ay leedahay isku-kalsoonidu.

8.1 Ka bixitaanka dulsaarnimada (ka samata-baxa dulsaarnimada)

8.1.1 Ka xorowga dulsaarnimo iyo dhawrista sharaf

Jaantuska 8.1. Naafanimadu kaama hor istaagayso isku filaansho

- Maxay kaga duwan tahay sharaftaada oo aad dhawrto isla weynimada?

Marka la leeyahay kor u qaadistaada sharaf, kama dhigna macnaheedu in islawaynimo la muujinayo. Balse, waa xaalad lagu sugayo sumcada & karaamada aad mudan tahay qof/ruux ahaan, islamarkaana waa xaalad aad ku muujinayso inaad ruuxna ka hooseynin muuqaal magac iyo maskax ahaanba. Sidoo kale dhisida ama kor u qaadista sharafta aad leedahay waa mid kuu sahlaya inaad ka-xor noqoto karti darada, isxaqirid (xaqirid), dul saarnimada iyo kalsooni daro ku soo wajahda ama ku soo food-saarta. Sugitaanka sharaf wuxuu ruuxa ka caawiyaa inuu noqdo mid yeesha karti, Ad-adayga, fir-fircooni, iyo kalsooni uu ku hanan karo mustaqbalkiisa ujeedooyinkiisa dhaqan-dhaqaale, bulsho iyo kuwa siyaasadeedba. Ruuxa dhisa sumcadiisa sharaf, wuxuu leeyahay cad-caddaan, hal-abuur, dhiiranaan iyo kalsooni u ku qabo hawl kasta iyo waxkasta oo uu rabo inuu ku kaco ama falo. Wuxuuna ruuxu ku dadaalaa inuu difaacdo ama soo ceshado ugu horeynba sharaftiisa gaarka ah, kadibna u sameeyo isdhaxgal uu la yeesho dhinacyada kale ee uu xidhiidhka shaqo iyo bulsho la leeyahay. Dhinaca kalena wuxuu dhankiisa yeelaa inuu aqoonsado sumcada &

Isku Filaanshaha

sharafta ay mudan yihiin qaybaha kale ee u macaamilka bulsho & shaqo la leeyahay.

Haddaba, in la helo kalsooni isku filaan oo lagaga maarmo dulsaarnimo iyo yasid (xaqiraad) la mutaysto, waxaa haboon in marka horeba la sugo ama la ilaaliyo sharafta iyo haybada gaar ahaan ee ruuxu mudan yahay. Kadib marka lagu guuleysto in la sugo sumcada & sharafta la mudan yahay, ayaa la abuuri karaa karti kalsooni iyo hal abuurimo lagu kobciyo xaalada dhaqan-dhaqaale, bulsho & ta siyaasadeed ee nololsha gaarka ah iyo mida guud ee dalkaba.

Layliska 1

Kawada xaajooda su'aalaha soo socda

1. Sheega dabecadaha qofka (ruuxa) dhawra sumcadiisa sharafeed?
2. Maxay kula tahay inuu falo; haddii uu ruuxa dhawra sharaftiisa u khalad galo ama khaldamo?
3. Dadka ilaaliya sharaftooda gaar ahaaneed, maxay u necebyihiin baryada & sharaf-darada?

8.1.2 Ka Xorowga dulsaarnimada iyo isku filaanta

Dulsaarnimada oo laga kaaftoomo islamarkaana laga xoroobo, waxay la mid tahay iskufilaan la gaadhay. Iskufilaanimaduna waa xaalad lagaga maarmo ku tiirsanaanta dhinac kale sida dhaqaale, bulsho, ama siyaasad ahaan. Waana mid ay dadku iskood iskugu tashadaan sidii ay xaalada nolol maalmeedkooda u maareyn lahaayeen ama u

dabooli lahaayeen baahidooda nolol maalmeed iyaga oo kaashanaya aqoonta, khibrada, awooda iyo khayraadka (hantida) ay hadba haystaan.

Haddaba, dadku markay iskood iskugu tashadaan, iyaga oonan cid kale ama dhinac kale wax ka sugin, waxaa hubaal ah in ay mustaqbalka gaadhi doonaan isku filaansho dhinacyo badan taabanaya haday tahay xaalad dhaqaale, bulsho ama mid siyaasadeedba. Sidaas awgeed, mar kasta oo iskufilaansho la abuurana waxaa meesha ka baxaya baahidii dulsaarnimo ama ku tiirsanaan ee loo qabay xaalado ama arimo gaar ah. Sidoo kalena markasta oo ku tiirsanaan (dulsaarnimo) laga baxana, waxaa la gaadhayaa in la dhawro sharafta & sumcada gaar ahaaneed, iyo waliba tan guud ee deegaan ama dalba.

Markaas, dulsaarnimada & iskufilaanshuhu, waa laba xaaladood oo lid isku ah.

Taas waxaan ula jeednaa haddii ay jirto xaalad dulsaarnimo, markaas waxaan meesha ka jirin xaalad isku filaan. Sidoo kale, haddii u isku filaansho meesha ka jiro, dulsaarnimadu wax aan meesha ka jirin ayay noqonaysaa.

Layliska 2

Kawada hadla su'aalaha soo socda

1. Maxay tahay dulsaarnimada oo laga kaaftoomo?
2. Maxay ka dhigan tahay iskufilaanshanimadu?

Isku Filaanshaha

8.1.3 Ka xorowga/ka samata-baxa dulsarnimada waxtarkuu u leeyahay kobaca dhaqaale & midka bulsho, iyo waliba dhismaha muwaadinka wanaagsan

Dalka Jarmalku Sidee ayuu uga soo kabtay bur-burkii ka soo gaadhay Dagaalkii 2aad ee Dunida

Sida lawada ogsoonyahay dalka Jarmalku waa mid ka mid ah wadamadii ka qayb galay dagaal weynihii labaad ee Dunida, kaasoo socday muddo ilaa lix-sano ah. Haddaba, dagaalkaasi wuxuu ahaa mid lagu hoobtay oo galaftay nolosha iyo hantida malaayiin dad ah. Wuxuuna ku reebay dunida raad xun oo aad u waxyeeleeyay dhammaan dunida, siiba gaar ahaan wadamadii sida tooska ah ugu lugta lahaa ee reer yurub. Dalka Jarmalkuna wuxuu ahaa mid qayb libaax ka qaatay hurinta colaadaas iyo dagaalkan saamaynta xun ku keenay dhaqaalaha & arimaha bulsho ee dunida, gaar ahaana kuwa dalkiisa oo sobobay burbur dhaqaale, bulsho iyo mid siyaasadeedba.

Sobobahaas dagaal awgeed, dalka iyo dadka Jarmalkaba waxaa soo wajahay burbur dhaqaale & mid bulsho oo ka dhashay colaadii u huriyay Naasigii Hitler oo ahaa hogaamiyihii dalka Jarmalka wakhtigaas. Dhammaadkii dagaalkii 2aad dad badan oo reer Jarmal ah waxay noqdeen kuwo caydh ah oonan awoodi Karin inay nolol ahaan isku filaadaan, waxayna noqdeen kuwa ku tiirsan gargaarka iyo mucaawino loo fidiyo. Taasna waxay waji gabax ku noqotay dad badan oo reer Jarmal ahaa oo lahaa karti iyo ad-adayg hawl karnimo.

Hase ahaatee, mudo yar oo toban sano kadib ah waxay dadka Jarmalku ku guuleysteen inay boodhka & tiifta ka soo gaadhay dagaalkii labaad ee dunida, iska jafaan ama ka soo kabtaan khasaaraha iyo burburka ku habsaday iyaka.

Markaasna, waxay ku guuleysteen inay dib u dhisaan kaabayaashii dhaqaale, bulsho iyo horumar ee uu ku leeday dagaalkii. Waxaana dib loo dhisay goobihii & ilihii dhaqaale sida warshadaha, ganacsiga, gaadiidka, jidadka, adeegyada bulsho, adeegyada caafimaad, kuwa waxbarasho, IWM. Ugu dambeyna waxay noqdeen kuwa ka dhiga dalkooda Jarmalka kan ugu dhaqaale weyn dhammaan dalalka Yurub. Sidoo kale waxayna noqdeen kuwa muujiya karti iyo dhabar-adeyg shaqo oo ka saaray Jarmalka tiifta iyo raadka xun ee u dagaalku soo gaadhsiiyay. Jarmalku manta waa mid ka mid ah wadamada qaniga ah ee caalamka.

Waxayna taas ku gaadheen dadaal, karti iyo dhiiranaan muwaadinimo oo ay la yimaadeen. Haddaba, cid kasta oo la timaada dadaal & rabitaan lagu doonayo in la noqdo kuwo ka baxa dulsarnimada, islamarkaana noqda kuwo isku filaan gaadha.

Layliska 3

Kawada hadla qodobadan hoos ku xusan;

1. Dalka Jarmalka maxaa ugu wacnaa inuu ka soo kabto burburkii dhaqaale & bulsho ee ka soo gaadhay Dagaalkii labaad ee Dunida?
2. Maxay tahay waxa lagaga dayan karo dadka reer Jarmal?

Isku Filaanshaha

8.1.4 Kontara-baanka & Dareenka ku tiirsanaanta

Jaantuska 8.2. Qoys ka wada hadlaya Dhibaatooyinka Kotorobaanka

- Maxay tahay waxyeelada u kontarabaanku ku keeno dhaqaalaha iyo nolosha bulsho ee dalka?

Kontarabaanku hortaba waa ganacsi sharci dara ah. Markaas wax sharci dara ahina waa la garan karaa dhibaataada iyo waxyeelada u leeyahay.

Haddaba, ganacsiga sharci darada ahina waa mid ka baxsan sifa kasta oo sharci ah. Waxyeelada koobaad ee u kontarabaanku ku keeno dalka waa tan dhaqaale. Dawladu waxay ku waydaa canshuurtii dakhli ee soo gali lahayd kharash ahaan. Kadibna, waxaa yaraanaya adeegyadii bulsho ee ay xukuumadu siinaysay dadweynaha, waayo, dawladu kharashka kama keento meel kale, balse ilaha-dhaqaale ee ay leedahay waa dakhliga ka soo gala canshuuraha ay saarto mushaaroooyinka iyo ganacsiyada kala duwan ee ka jira dalka.

Dhinaca kale, ganacsiga sharci darada ahi wuxuu raad xun ku reebaa bulshada ku lugta

leh kontarabaanka iyo kuwa la macaamila ganacsigaas sharci darada ah. Hortaba, bulshadaasi waxay noqonayaan kuwa dulsaar ku ahaada kontarabaanka ka ganacsigiisa. Marka labaadna, khasaare ayaa ka soo gaadha haddii lagu qabto kontarabaanka uu dalka soo gelinayo, waayo wuxuu soo geshay hanti badan oo aan laga maarmi Karin in lagaa qaato.

Guud ahaan ganacsiga sharci darada ahi waa mid waxyeela nolosha qoysas badan oo bulshada ka tirsan. Sidoo kalena, wuxuu waxyeelaa dhaqaalaha iyo horumarka dadka iyo dalkaba. Sidaas awgeed, waxaa loo baahan yahay dad & dawladda in lala dagaalamo ganacsigaas islamarkaana bulshada laga wacyigaliyo khasaaraha u leeyahay ganacsiga noocaas ahi. Sidoo kale, waxaa xukuumada la gudboon inay u fududayso dadweynaha sidii ay u abuuran lahaayeen ganacsi sharciyaysan oo wax ka badali kara nolosha qoysas badan, islamarkaana dakhli soo gelin kara dalka.

Layliska 4

Kawada hadla su'aalaha soo socda;

1. Sheega noocyada waxyeelo ee u koontarabaanku keeni karo?
2. Sidee loola dagaalami karaa kontarabaan?

8.2 Isku Kalsoonaanta

8.2.1 Abuurista dareen isku kalsoonaan

- Maxay tahay faa'iidada isku kalsoonaan?
- Maxay tahay in la sameeyo si loo abuuru isku-kalsoonaan?

Kalsoonidu waa xaalad aad muhiim ugu ah ruuxa bani aadamka ah. Waayo, kalsoonidu waa tan ka

Isku Filaanshaha

caawisa qofka inuu yeesho dareen dhiiranaan iyo fir-fircooni dheeri ah u ku guro hawlihiisa nolol-maalmeed. Isku-kalsoonantu waa tan ruuxa awoodsiisa inuu kaga faa'iidaysto maskaxdiisa, muruqiisa, maalkiisa, kartidiisa, ama xirfadiisa aqooneed, isaga oonan dareemin wax qajilaad, cabsi ama xishoodba. Ruuxa leh kalsooni buuxda, waxaa u hawlka oo u qabanayo ka muujiyo fir-fircooni & dhiiranaan dhaq-dhaqaaq. Haddaba, isku kalsoonidu waxay ruuxa ka caawisaa inuu noqdo mid leh karti, cod karnimo, cadcadaan, fur-furnaan IWM.

Sidoo kale, ruuxa kalsoonida isku qaba waxa weeyi mid aanan wax mubdi ah aanan gelin hawl-maalmeedkiisa shaqo ama wax-qabad. Wuxuuna noqdaa mid sida ugu haboon wax u guta oo wakhtigiisa hawleedna sida ugu fiican ayuu u guta.

Haddaba, isku kalsoonantu waxay dadka gaadhsiisaa inay noqdaan kuwa iskufilan oo yeesha karti iyo fir-fircooni shaqo oo ay wax kaga badalaan noloshooda qoys iyo tan guud ee dalka.

Layliska 5

Kawada hadla qodobadan soo socda;

1. Sheega astaamaha isku kalsoonaan
2. Waa maxay faa'iidada ay leedahay isku kalsoonidu?

8.2.2 Faa'iidada ay isku kalsoonidu u leedahay kobaxa qoys iyo tan dalkaba

Faa'iidooyin aan la soo koobi karayn ayay isku-kalsoonidu u leedahay nolosha qoyskaaga gaar

ahaan iyo guud ahaan kobaca horumar iyo dhaqaale ee dalka.

Kalsoonidu waxay dadka u horseedaa hawl karnimo iyo dhiiranaan ay u hayaan hawlaha & ficilada ay qabanayaan wakhti kasta. Kalsoonidu waxay ruuxa ka dhigtaa inuu noqdo mid yeesha go'aamo & talaabooyin oo u aayihiisa bulsho iyo dhaqaaleba kaga tashanayo, isaga oonan cidna waxba ka sugin. Sidoo kale, wuxuu noqdaa mid ku fogaada dulsaarnimada & caadooyinka xun-xun ee dib u hadhnimada ah.

Ruuxa kalsoonida buuxda qaba wuxuu noqdaa mid intabadan ka midha dhaliya hawlihiisa waxqabad. Kadibna ku filaada nolosha qoyskiisa, islamarkaana wuxuu noqdaa mid ku dayasho fiican u horseeda bulshada dalka sidii ay kor ugu qaadi lahaayeen noloshooda iyo horumarka dalkaba guud ahaan.

Layliska 6

Kawada xaajooda su'aalahan soo socda;

1. Waa maxay waxtarka ay kalsoonidu leedahay?
2. Ma sheegi kartaan bulshada qaar lagu sheegi karo inay kalsooni leeyihiin?

Isku Filaanshaha

Gunaanadka Cutubka 8^{aad}

Ardayeey, waxaan filayaa inaad ka dheregsan tihiin, waxyaabaha aynu horey ugu soo baranay cutubkan oo kala ahaa dulsaarnimada oo laga baxo inay faa'iidooyin bulsho & dhaqaalaba u leedahay dadka & dalkaba. Sidoo kale, waxaynu soo baranay xaaladaha iskufilaansho iyo waxtarka uu u leeyahay bulshada & dhaqaalaha dalka, sidii kor loogu qaadi lahaa kobcintooda. Sidoo kale, waxaynu ka soo sheekaynay faa'iidooyinka ay isku-kalsoonaantu u leedahay kobaca & horumarka dalka.

Ereyada furaha u ah cutubka 8^{aad}

Xarnimo:	madax-banaanida dhawrsoon
Keelaha/jidgooyada:	meelaha lagu hubiyo gawaadhida dulka la soo galooyo
Xishood:	qajilaad, shir ka nax.

Isku Filaanshaha

Layliska Guud ee Cutubka 8^{aad}

I. Weedhaha soo socda tii sax ah, ku qor 'Run' taan sax ahayna ku qor 'Been'

1. Kalsoonida marka la kasbado, kadib waa mid waligeedba jiraysa
2. Hadii aynu ogaano dhinacyadeena adag iyo dhinacyadeena liita, umma dab cayno dhaliilaha qaldan ee ay dadka qaar noo soo jeediyaan
3. Afkaartaada oo si cad oo toos ah loo dhiibto, waa astaan ka mida kulsoonida
4. Ruuxa isa sharfa, waa niid islaweyni leh
5. Koontarabaanku waa caddowga bulshada caalamka

II. Isku-aaddiya weedhaha ku kala, hoos qoran xarfaha 'B' iyo 'T'

B

T

1. Qafka wax ka barta khaladkiisa	b) caddeynta-ka Isooni-daro
2. Isa-sharfin	t) caaqil
3. Isku filaan	j) afkaarta oo aan si cad loo dhiiban
4. Xishood	x) isku-kalsoonaan
	kh) xoriyada is-jahaynta qofka

III. Su'aalaha soo socda ka doorta jawaabta saxda

1. Abuurista isku kalsooni, waa in
 - b) waxaa loo baahnayahay in la ogaado aqoontaada, islamarkaana la kobciyo
 - t) xaqiiqada oo la aqbal
 - j) qoriiqada oo la aqbal
 - x) dhamaan
2. Dadka rabba inay gaadhaan is ku filaan
 - b) naftooda uun bay wax u taraan kaliya
 - t) qoyskooda kaliya uun bay wax u taraan
 - j) waxay wax u taraan dalkooda, qoyskooda iyo shaqsiyadooda
 - x) waxba faaido malaha
3. Kalsoonidu
 - b) waa mid lagu kasbado hadba kobaa aqoonta
 - t) waa mid lagu kasbado urursiga hanti badan
 - j) waa mid lagu quudhsado dadka kale
 - x) waa mid saameyn weeyn ku leh, kobcinta shagsiyadaada

Isku Filaanshaha

4. Dadka leh aragtida dulsaarnimo?
 - b) waa kuwo culeys ku ah dalka
 - t) waa kuwo culeys ku ah qoyskooda
 - j) waa kuwa cidhidhyan
 - x) dhamaan
5. Ganacsiga koontarabaandhigu:
 - b) waa ficil waxtar u leh kuwa ka ganacsada
 - t) waa mid qalalaase u keena bulshada iyo dhaqaalaha ba
 - j) waa mid horseeda fidinta musuq maasuqa
 - x) 't' iyo 'j' ayaa ah jawaabo

IV. kuwan soo socda, buuxiya meelaha banaan

1. Cida la kulanta koontarabaa la soo gelinayo ee u soo sheegta cid ay khuseyso waxaa la siiyaa gunno _____ layidhaahdo
2. _____ cida ka xorowda waxay yeelan aragti madax bayaan
3. _____ waa lahaansha ha aragti toosan oo ku wajahan naftaada xaalad kasta oo aad ku jirto

V. Su'aalahan soo socda, jawaabo koo kooban ka bixiya

1. "cida aan isku filayn, xor maaha" marka la leeyahay, maxaa loojeeda.
2. Isa-sharfintu maxay ka dhigantahay?
3. Sheega alaabada koontarabaandhiga ah ee dalka lagu saaro, shan ka mida.